

***TIBBIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING FONOLOGIK
KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHGA KOMMUNIKATIV-
KOMPLEKS YONDASHUV***

Anvarov Alijon Uktamovich,
"O'zbek va xorijiy tillar" kafedrasida dotsenti,
G'aniyev Maruffjon Muhammadjonovich,
"O'zbek va xorijiy tillar" kafedrasida katta o'qituvchisi,
Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti,
O'zbekiston, Farg'ona sh.

Annotatsiya: Maqolada kommunikativ-kompetentsiyaga asoslangan yondashuv asosida zamonaviy ingliz tilining kompetentsiyasini shakllantirish masalalari yoritilgan: fonologik kompetentsiyani shakllantirishga kommunikativ-kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning afzalliklari ko'rib chiqilgan, tizimli yondashuv tahlil qilingan, fonologik kompetentsiyani shakllantirishning uslubiy modeli. shifokorlar uslubiy tizim, jarayonning bosqichlari sifatida taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: metodologiya, talaffuz, fonologik kompetentsiya, lingvistik, kommunikativ kompetentsiya.

KIRISH

Chet tilida talaffuzni o'qitishning ilmiy asoslangan metodikasi o'rganilayotgan va ona tillarining fonemik tizimlarini qiyosiy tahlil qilishga asoslangan. Talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirish chet tilini o'qitishda nutq qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirishning umumiy jarayonining ajralmas qismidir, shuning uchun tibbiyot talabalarida fonologik kompetentsiyani shakllantirish chet tilini o'rganishning ajralmas qismidir.

Biz fonologik kompetentsiyani ma'lum bir vaziyatda kommunikativ niyatlarni hal qilish uchun lingvistik (fonologik) vositalardan samarali foydalanish asosida o'z chet tilimizda og'zaki bayonotni to'g'ri tuzish qobiliyati sifatida belgilaymiz.

TADQIQOT NATIJALARI VA METODOLOGIYA

So'nggi yillarda chet tillarini o'qitish kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishga qaratilgan. Shu munosabat bilan kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishning integral modeli kontekstida nutqning talaffuz tomonini o'qitishni ko'rib chiqish masalasi juda dolzarb bo'lib qolmoqda [1,

123]. Shunga asoslanib, fonologik kompetentsiyani shakllantirishda kommunikativ kompetentsiya yondashuvining afzalliklaridan foydalanish kerak, bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- boshqa ko'nikmalarni (leksik, grammatik) shakllantirishda amalga oshiriladigan ushbu turdagi kompetentsiyaning murakkab xususiyatini hisobga oling;

- talaffuz mahoratining o'ziga xosligini hisobga oling. Faoliyat turiga mansub bo'lib, talaffuz qilish qobiliyatlari vosita va nutq qobiliyatlariga tegishli bo'lishi kerak. Ularni sof motorli yoki sof og'zaki deb hisoblash mumkin emas, chunki asosiy harakat ikki tomonlama. Nutq birliklari faqat tovushli tasvirlarda mavjud bo'lganligi sababli, talaffuz qilish mahorati, go'yo, bir tomondan leksik (grammatik) mahorat bilan birlashtirilgan, bu erda tabiatan nutq; boshqa tomondan, u o'z faoliyatini nutq organlarining harakatiga bog'liq, shuning uchun bu mahorat motordir. Shuning uchun u ko'nikmalarning "uyg'unligini" ta'minlaydi[2, 124];

- lingvistik, strategik, diskursiv va ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani shakllantirish bilan chambarchas bog'liq holda chet tilini talaffuz qilishni o'rgatish;

-nutqni ishlab chiqarishning ijtimoiy-madaniy va funktsional jihatlariga ta'sir qilmaydigan va chet tilidagi nutqni yaratishda turli xil buzilishlarga olib keladigan fonologik kompetentsiyani shakllantirishning texnik bosqichini o'ziga xos kompetentsiyalarni shakllantirish bilan birlashtirish;

- nutq faoliyatining barcha turlarida ma'noni ifodalash va tushunish bo'lgan fonologik kompetentsiyani shakllantirish va rivojlantirish mexanizmini ishlab chiqish, ya'ni ushbu yondashuv asosiy xorijiy talaffuzni shakllantirishga asoslangan nutq-fikrlash faoliyatining keng kontekstini ta'minlaydi;

- chet tilining asosiy talaffuzini shakllantirish jarayoni ongli va nazorat ostida bo'lishi kerak, shuning uchun ma'lum bir chet tili kompetentsiyasini rivojlantirish sharoitida nutq faoliyatining har bir turining fonologik kompetentsiyasini izchil va maqsadli shakllantirish zarur. Ushbu jarayonning boshqarilishini ta'minlash uchun chet el talaffuzini o'rgatishning funktsional asoslari va uning ijtimoiy-madaniy mazmuniga e'tibor qaratish lozim.

Fonologik kompetentsiyani shakllantirishning uslubiy birligi bu "vaziyat bilan belgilangan ritmik intonatsiya matritsasi"[3, 127], bu sizga bir tomondan kommunikativ niyatni baholashni, boshqa tomondan lingvistik parametrlarni tushunishni birlashtirishga imkon beradi, bu esa o'zlashtirish uchun sharoit va motivlarni birlashtirishga yordam beradi nutqning talaffuz tomoni, ularning funktsional identifikatsiyasi doirasida nutqning talaffuz parametrlariga sezgirlikni rivojlantiradi.

Tizimli yondashuv pedagogik va uslubiy tadqiqotlarda fonologik kompetentsiya bo'lgan murakkab ob'ektlarning uslubiy, pedagogik, psixologik, fiziologik sabablarini har tomonlama o'rganish, umumlashtirish va tahlil qilish sifatida o'zini isbotladi. Shunday qilib, tizimli tadqiqotlarning mohiyati "tizim"tushunchasi orqali amalga oshiriladigan o'rganish mavzusiga yaxlit yondashuvni ishlab chiqishdan iborat. I.V.Blauberg va E.G.Yudin va boshqalarning tadqiqotlari asosida, biz tizimning quyidagi xususiyatlarini aniqlaymiz, masalan:

1) tizimning umumiy maqsadiga erishishni ta'minlaydigan komponentlar va ular orasidagi bog'lanishlar to'plami bo'lgan tizimning tuzilishi;

2) strukturaviy va morfologik aloqalar;

3) muvofiqlashtirish va bo'ysunish munosabatlari

- elementlarning o'zaro ta'siri;

4) tizim elementlari;

5) tizimni shakllantiruvchi omillar;

6) boshqaruv mexanizmlari, ular orqali butunning tuzilishi uning qismlarining ishlashi va rivojlanishi xususiyatiga ta'sir qiladi.

Pedagogika va metodologiya sohasida tizimli tadqiqotlar o'tkazish imkoniyati "pedagogik tizim" tushunchasi bilan bog'liq. N.V.Kuzminaning tadqiqotlari pedagogik tizimni "yosh avlodni tarbiyalash, o'qitish va o'qitish maqsadlariga bo'ysunadigan o'zaro bog'liq tarkibiy va funktsional tarkibiy qismlar to'plami" deb izohlaydi."

MAVZUNING O'RGANILGANLIK DARAJASI

Bundan tashqari, mualliflar pedagogik tizimning turli tarkibiy qismlarini aniqlaydilar. N.V.Kuzmina pedagogik tizimlarning tarkibiy va funktsional tarkibiy qismlarini aniqlaydi. Uning fikricha, tarkibiy qismlarga quyidagilar kiradi:

- a) ta'lim yoki ta'lim maqsadlari;
- b) ta'lim ma'lumotlari;
- v) pedagogik aloqa vositalari;
- d) talabalar;
- e) talabalar.

N.V.Kuzminaning funktsional tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi: gnostik, dizayn, konstruktiv, kommunikativ va tashkiliy[4, 220].

Tizimning uslubiy jihati I. A.Tsurovaning tadqiqotlarida o'z aksini topdi, u chet tillarini o'qitishning olti komponentli tizimini, shu jumladan o'quv jarayonining maqsadi, o'quv jarayonining mazmuni, aloqa vositalari (o'qitish usullari, texnikasi va vositalari), ta'lim fanining mavzusini ishlab chiqdi. o'qitish (talaba), o'quv predmeti (o'qituvchi) va o'quv jarayonining tashkiliy shakllari.

Ushbu tizim uch darajada amalga oshiriladi:

- 1) individual va shaxsan;
- 2) jamoat-davlat;
- 3) umumiy madaniyatli.

Shaxsiy darajada biz har bir talaba o'quv jarayonida egallaydigan fonologik bilim, ko'nikma va qobiliyatlar haqida gapiramiz. Shu ma'noda, natija, xususan, fonologik kompetentsiyani egallash sifat xususiyatlariga ega.

Jamoat-davlat darajasida tizim faoliyatining natijasi ushbu lingvistik hodisaning o'quvchining lingvistik kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirishda muhimligi bilan ifodalanadi.

Umumiy madaniyatli darajada, haqiqiy talaffuz talabaga aqliy an'analar va qadriyatlarni tushunishga asoslangan lingvistik madaniyat vakillari bilan ijtimoiy munosabatlarni etarli darajada amalga oshirishga imkon beradi.

Fonologik kompetentsiyani shakllantirish jarayonini tashkil qilishda talaffuz harakatlarining ko'p darajali xususiyatini hisobga olish kerak, uning mohiyati past darajadagi talaffuz operatsiyalarini shakllantirish yuqori darajadagi talaffuz operatsiyalari (intonatsiya va prosodik vositalar) ta'siri ostida amalga oshirilishi kerak. Shu bilan birga, o'rganish birligi fonologik darajaning ajratilgan birligi emas, balki uning kommunikativ-etarli variantidir. Quyidagi E.I.Passov,[5.223] biz fonologik kompetentsiyani shakllantirish jarayonini tashkil etishda quyidagi qoidalardan kelib chiqamiz:

- 1) nutqning talaffuz qilinadigan asoslarining funktsional va rasmiy jihatlarining birligi;
- 2) talaffuz birliklari munosabatlarining tizimli tabiati;
- 3) nutqning talaffuz xususiyatlarining pragmatik yo'nalishi;
- 4) nutqni talaffuz qilish harakatlarining mahorat tabiati;
- 5) nutq kontekstining talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishga integratsiyalashgan ta'siri;
- 6) talaffuz operatsiyalarining o'zaro ta'siri;
- 7) nutqni ishlab chiqarish uchun tetik signali sifatida talaffuzga tayyorlik darajasini ta'minlash

zarurati.

XULOSA

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, fonologik kompetentsiyani shakllantirishning bosqichma-bosqich tabiati ushbu jarayonni samarali boshqarishni ta'minlashga imkon beradi, buning natijasida biz fonologik kompetentsiyaning har bir elementini shakllantirish ustidan bosqichma-bosqich nazoratni amalga oshirishimiz va dasturni o'z vaqtida tuzatishimiz, uni haqiqiy kompetentsiya, shartlar va darajalariga talabalar orasida fonologik kompetentsiyani shakllantirish va muvofiqlashtirishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Pavlova S. V. chet tilidagi nutq faoliyatining talaffuz asoslarini shakllantirish. Strategiya va metodologiyasi. Kursk, 2002. p. 123.
2. Pavlova S. V. chet tilidagi nutq faoliyatining talaffuz asoslarini shakllantirish. Strategiya va metodologiyasi. Kursk, 2002. p. 124.
3. Pavlova S. V. chet tilidagi nutq faoliyatining talaffuz asoslarini shakllantirish. Strategiya va metodologiyasi. Kursk, 2002. p. 127.
4. Kuzmina N. V. "pedagogik tizim" tushunchasi va uni baholash mezonlari // tizimli pedagogik tadqiqot usullari. L.: LSU, 1980. p.220
5. Passov E. I. chet tilida gapirishni o'qitishning kommunikativ usuli. M.: Ma'rifat, 1991. p. 223.
6. ГАНИЕВ, М. М. (2022). Гендерное равенство в Узбекистане. *МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ Учредители: ООО "Издательство Молодой ученый"*, (39), 183-185.
7. Ганиев, М. М. (2022). Русский язык–язык межнационального общения. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(9), 103-106.
8. Ганиев, М. М. (2023). ВЛИЯНИЕ НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ НА ЗДОРОВЬЕ. *SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 6(12), 426-430.
9. Ганиев, М. М. (2023). ПРЯМОЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОЕ ИЛИ ОТРИЦАТЕЛЬНОЕ ДЕЙСТВИЕ СЛОВ НА ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА. *SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 6(9), 64-71.
10. Ганиев, М. (2020). Внедрение информационно-коммуникативных технологий в образовательный процесс как средство развития интеллектуальных способностей учащихся. *Молодой ученый*, (11), 161-163.
11. Yo'Lchiyev, Q., & Meliqo'Ziyeva, G. (2023). MARK TVEN ASARLARI VA ULARDA NUTQ SHAKLLARINING QO'LLANILISH USLUBI. *Экономика и социум*, (5-1 (108)), 196-198.
12. Melikuzieva, G. (2024). "THE ADVENTURES OF TOM SAWYER" FORMS OF MONOLOGIC SPEECH. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(1), 673-677.
13. Meliqo'Ziyeva, G. A. Q. (2022). "TOM SOYERNING SARGUZASHTLARI" ROMANIDA MONOLOGIK NUTQ SHAKLLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 451-454.
14. Salieva, N. (2023). DEVELOPMENT OF GENDER EQUALITY IN UZBEKISTAN. *Miasto Przyszłości*, 43, 135-138.
15. Salieva, N. S. (2023). PEDAGOGICAL DEONTOLOGY. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 2(12), 303-310.
16. Salieva, N. (2024). ADVANTAGES OF EDUCATIONAL METHODS IN PEDAGOGICAL ACTIVITY. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(1), 383-388.
17. Salieva, N., & Saliyev, W. (2023). Essence and content of pedagogical deontology. *Society and Innovation*, 4(1), 110-112.

18. Салиева, Н. С., & Камаева, В. (2023). ЗАДАЧИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕОНТОЛОГИИ. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(2), 178-180.
19. Шайзакова, Н. С., & Махамманова, М. Х. (2018). АРТ-ПЕДАГОГИКА КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ЭТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (11), 118-120.
20. Shayzakova, N. S. МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA BADIY-ESTETIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH. *О 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O 'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI*, 392.
21. Shayzakova, N. (2019). TO THE QUESTION ON ART-AESTHETIC DEVELOPMENT OF CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE ON THE BASIS OF SOCIAL-CULTURAL TRADITIONS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
22. Шайзакова, Н. С. (2020). МАКТАБГАЧА КАТТА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ БАДИЙ-ЭСТЕТИК РИВОЖЛАНТИРИШ ШАКЛИ, МЕТОД ВА ВОСИТАЛАРИ. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, (SI-2№ 6).
23. Ergasheva, S. P. (2018). PRINTING ACTIVITIES AS A PRAGMALINGUISTIC FUNCTIONAL MEANING. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (8), 78-80.
24. Ergasheva, S. (2019). CRITERIA FOR THE EDUCATIONAL PROCESS IN FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE MEDICAL PERSONNEL. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
25. Шайзакова, Н. (2021). ВОПРОСЫ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ НА РАННЕМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ ЧЕРЕЗ СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ТРАДИЦИИ. In *МОЛОДЁЖЬ, НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ* (pp. 90-92).
26. Pulatovna, E. S. (2021). Pedagogical conditions for the formation of communicative competence of students of medical higher education in the process of preparation. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 1596-1602.
27. Rasulovna, K. M., & Pulatovna, E. S. (2020). Modernization of creative competence of students in medical higher educational institutions. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(1), 1721-1733.
28. Ergasheva, S. (2024). STANDARDS OF LITERARY LANGUAGE AND SPEECH CULTURE. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(1), 682-686.
29. Sobirovna, T. O. (2023). INTERACTIVE METHODS OF TEACHING LATIN TO STUDENTS. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 4(1), 42-46.
30. Odina, T. (2023). DEVELOPMENT OF THEORETICAL MEDICAL KNOWLEDGE. *Miasto Przyszłości*, 42, 652-660.
31. Tuychiyeva, O. (2024). MEDIEVAL IRANIAN MEDICINE. ABU BAKR RAZI. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(1), 536-543.
32. Туйчиева, О. С. (2020). ПРИНЦИПЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ. In *Университетская наука: взгляд в будущее* (pp. 850-853).
33. Sobirovna, T. O. (2021). Problems of developing student motivation in teaching latin language through medical terminology in medical universities. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 1588-1592.

34. Косимов, К. И. (2023). ИЖОДКОР ШАХС ФАЛСАФАСИ ЁХУД “ЎТКАН КУНЛАР” НИНГ ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ МОҲИЯТИ. *ИССЛЕДОВАНИЕ РЕНЕССАНСА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ*, 4(1).
35. QOSIMOV, K. (2023). ARTISTIC AND AESTHETIC VIEWS OF ABDULLA KADIRI. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 3(2), 5-15.
36. Abdukarimov, N. M. (2022). ORTHODONTIC TREATMENT OF PATIENTS WITH PERIODONTAL DISEASES. *Экономика и социум*, (5-2 (92)), 3-6.
37. Абдукаримов, Н.М. (2023). АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ При ИЗУЧЕНИИ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИХ ПАТОЛОГИЙ. *Международный междисциплинарный журнал исследований и разработок*, 10(12).
38. Абдукаримов, Н. М., & Джалилова, Ю. (2021). Этиология и патогенез пародонтита.
39. Ахмедова, У. Э. (2018). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ВИДОВ РЕ-ЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *Инновации в образовании и медицине. Материалы V Все*, 18.
40. Ахмедова, У. (2023). DEVELOPMENT OF WRITTEN SPEECH IN MEDICAL STUDENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES IN A MEDICAL UNIVERSITY. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 308-315.
41. Ахмедова, У. Э. (2018). ЗНАКОМСТВО С ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА. *10.00. 00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*, 13.
42. Ахмедова, У. Э. (2021). Сходства и различия между предложениями русского языка и окончаниями узбекского языка (на примере употребления с существительными). *Молодой ученый*, (10), 220-222.
43. Ахмедова, У. Э. (2023). КУЛЬТУРА РЕЧИ СТУДЕНТОВ И ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 4(1), 47-51.
44. Anvarov, A. (2024). THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN ADDITION TO COMBINING THE KNOWLEDGE OF SUBJECT ON THE BASIS OF COMMUNICATION. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(1), 389-395.
45. Анваров, А., & Ирискулова, Ф. (2023). ЧЕТ ТИЛЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТИББИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ КАСБИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ. *Engineering problems and innovations*.
46. Anvarov, A. U. (2021). The role of information technologies in the study of foreign languages. *Young scientist*, (14), 356.
47. Анваров, А. У., & Шербеков, Н. (2021). Использование медицинских терминов английского языка в медицине Узбекистана. *ББК 72я43 (4Белл+ 5Кум) Н76*, 81.
48. Anvarov, A. U., & Kostiouchkina, O. M. (2023). Psychological and pedagogical bases of professional training of specialists in a foreign language.

